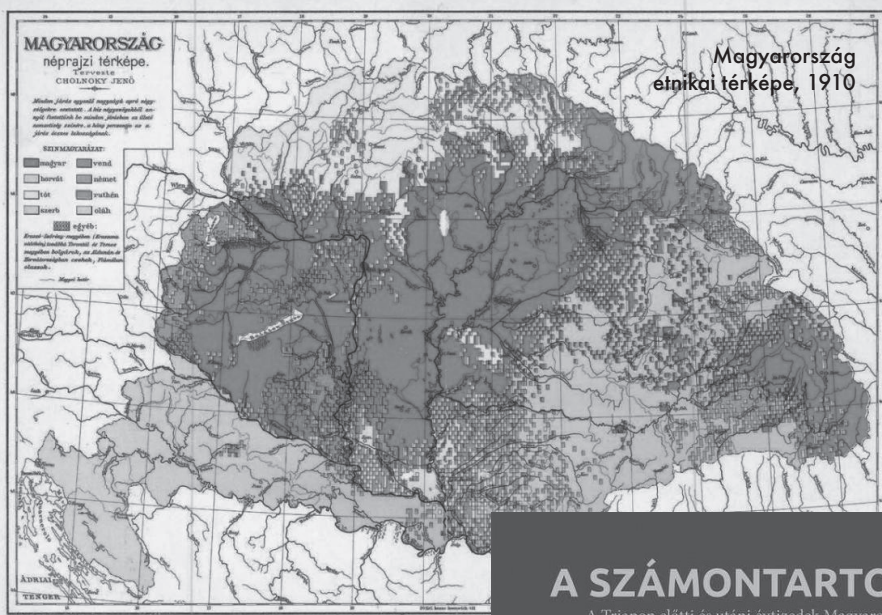

A NEMZETI BIBLIOTÉKA ÚJRA NYITVA

Május elejétől megint várja olvasóit az Országos Széchényi Könyvtár törzsgyűjteményi olvasóterme és Könyvtártudományi Szakkönyvtára – természetesen, az egészségvédelmi előírások betartása mellett. És kicsit később a különgyűjteményeiket és könyvesboltjaikat is látogathatják majd a védettségi igazolvánnyal rendelkezők. Az újranitás öröme az OSZK blogja kuriózumszámba menő témákra hívja fel a figyelmet, válogassunk hát mi is ezek közül, hiszen a nyomtatott változat szemléletesebben tárhatja eléink a ritkaságokat.

hoz, ahol a református gimnázium növendéke volt. Ő maga így vallott erről: „Nekem két édesanyám van: a szülőanyám, és a szellemi anyám, a sárospataki alma mater [...]. Amikor a világtól elzárt kicsi szülőfaluból, Gyagyátorból bejutottam a kollégiumba, Patak a világvárost jelentette. [...] Minden diákot figyelemmel kísértek, felismerték és támogatták a tehetséget. Szerettem rajzolni, szobrásznak, festőnek készültem. Zenetanárom, a nagyhírű Szabó Ernő azonban rögtön észrevette, hogy az átlagnál több muzikalitás van bennem – neki köszönhetem, hogy erre a pályára léptem. Fekete Gyulával egy padban is ültem Sárospatakon, ő jól tudja, hogy amilyen iskolai díjat rajzzal és énekléssel meg lehetett nyerni, azokat én mind megnyertem.”

Fiatalon bejárta Erdély tájait, találkozhatott az élő-eleven népművészettel, népi énekesekkel, táncosokkal, hangszerekkel. 1945-ben Budapestre költözött, és az akkor alakult Petőfi-kollégiumban lakott. A Pázmány Péter Tudományegyetemen néprajzot, művészettörténetet és folklorisztikát tanult. Beilleszkedett a népi kollégisták életébe, otthonra talált és megalapította

A SZÁMONTARTOTT NEMZET

A Trianon előtti és utáni évtizedek Magyarországának statisztikai térképeken

A számontartott nemzet

A fenti címen, Rózsa Dávid, az OSZK főigazgatója és Rovács Barna, a KSH munkatársa szerkesztésében megjelent kötet a Központi Statisztikai Hivatal kiadványa. A könyv alcíme a tartalmáról is tájékoztatás ad: *A Trianon előtti és utáni évtizedek Magyarországának statisztikai térképeken*. Vagyis a kötet hazánk 1867 és 1945 közötti történelmét mutatja be, a megszokottól nagyon is eltérő szempontokat felhasználva. Ahogyan az április végi könyvbemutatón a KSH elnöke, Vukovich Gabriella kiemelte: „Az album több mint kétszázötven térképének egy része Trianon közvetlen és közvetett hatásait ábrázolja.”

A négyszáz oldalas könyv több mint kétszáz térképének értelmezését és történeti kontextusba helyezését szöveges leírások segítik, amelyek egyúttal a fontosabb események, folyamatok és tendenciák magyarázatait is tartalmazzák. A tizenhárom fejezetre tagoló kötet a közigazgatás, a népmozgalom, a gazdaság, a közlekedés és az idegenforgalom területén bekövetkezett változásokat szemlélteti.

Az angolul is megjelent könyvet a Trianon-emlékév tiszteletére adta olvasói kezébe a kiadó.

Az Ex libris-gyűjtő Béres Ferenc

A világhírű énekművészre, a dalénekes Béres Ferencre a mai napig sokan emlékeznek. Ám azt hiszem, kevesen tudják, hogy ritka szenvedélynek hódolt: az ex librisek* gyűjtőinek táborába tartozott. Az OSZK munkatársa, Vasné dr. Tóth Kornélia, az *Ex libris gyűjtők, gyűjtemények* című sorozatban nemrégiben, az ex librisek készítői közül Béres Ferencet és gyűjteményét mutatta be.

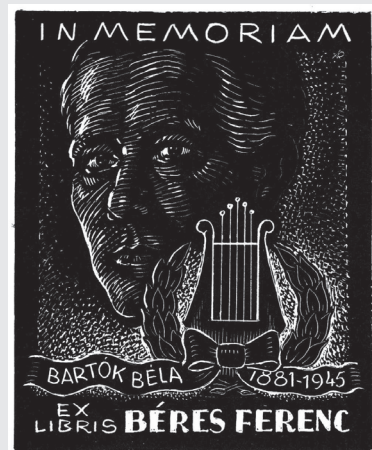
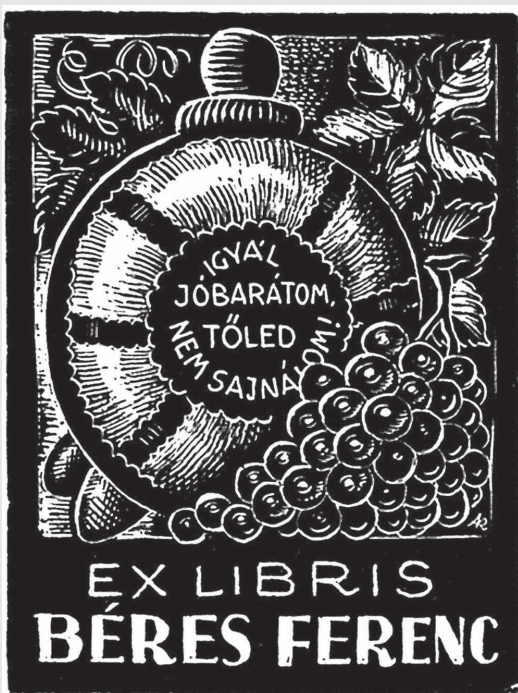
Béres Ferencet (1922–1996), aki a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Gyagyátorban született, komoly kötelekek fűzték Sárospatak-

a Népi Együttesek Művészeti Kollégiumát. A Honvéd Együttes első csoportja 1948-ban lépett fel először, melyben Béres énekes és népi hangszeres szólólista is volt egyben. Hazai és külföldi sikerek következtek. 1957 után az Országos Filharmónia szólistája lett. Tízezernél több hangversenyt adott Nyugat-Európában, Ausztráliában és Új-Zélandon, vendégszerepelt Kanadában, Észak-Amerikában és Japánban. Erdélyben 1991–1992-ben hatvanöt jótékony célú hangversenye volt.

A diákkorában szobrásznak, festőnek készülő Béres Ferenc jelentős képzőművészeti

Ex librisek Béres Ferenc gyűjteményéből

magángyűjteményt hozott létre festményekkel, grafikákkal, plakettekkel, szobrokkal, érmekkel. Ezt az anyagot 1968-ban – és későbbi ajándékozásokkal – az általa alapított Sárospataki Képtárnak adományozta. A több százra növekvő kollekciónak nagyrészt a XX. századi magyar művészetet képviseli, olyan alkotókkal, mint Mednyánszky László, Iványi-Grünwald Béla, Tornyai János, Nagy István, Rippl-Rónai József, Gulácsy Lajos, Holló László. Az általa életre hívott egyháztörténeti gyűjteményt a Sárospataki Református Kollégium nagykönyvtárának juttatta. Sárospatak város vezetősége azzal fejezte ki a művész iránti megbecsülését, hogy elsőként őt tüntette ki díszpolgári címmel. Képzőművészeti érdeklődése vezette el a kis-

grafikához is, belépett a Kisgrafikabarátok Körébe. Ismert grafikusok – Drahos István, Andruskó Károly, Kertes-Kollmann Jenő, Takács Dezső, Korda Béla, Kékési László – készítettek a nevére ex librist, melyekből több is megtalálható az Országos Széchényi Könyvtár Térkép-, Plakát- és Kisnyomtatványtárában, illetve más köz- és magángyűjteményekben. Kékési László grafikája Sárospatakot idézi, a pataki várral és a város címerével. Több, Béres nevére szóló ex libris a zenére utal: népi hangszerek, citerázó férfi, kecskefejes dudát és tárogatót fújó legények ábrájával. Ahogy maga nyilatkozta, a paraszti kultúra és annak hagyományai elsődleges élményforrásai voltak.

A Béres nevére szóló Bartók Béla in-

memoriam lap – Kertes-Kollmann Jenő alkotása – a neves magyar zeneszerzőnek állít emléket a portréjával, utalva arra, hogy Bartók tevékenysége nemcsak a magyar, hanem az egyetemes kultúra szempontjából is korszakalkotó jelentőségű. Fery Antal szerencsi grafikus Béres nevére szóló ex librisein és újévi, ún. PF-lapjain Bartók mellett megörökítette más zeneszerzők, Kodály Zoltán, Liszt Ferenc, J. S. Bach, W. A. Mozart, illetve Csokonai Vitéz Mihály költő és Móricz Zsigmond író portréját. A Károlyi Gáspár református lelkész fordította vizsolyi biblia 400. évfordulójára (1590–1990) metszett Fery Antal-művön a vizsolyi református templomot szemlélhetjük a Bibliával. Albrecht Dürer festő, grafikus születésének 500.

évfordulójára Kertes-Kollmann Jenő alkotott egy Béres nevére szóló ex librist 1971-ben.

A Művészetbarátok Egyesülete az énekművész halálának évében (1996) Béres Ferencdíjat alapított. Béres halála után 1997-ben özvegye, Béres Ferencné Simig Erzsébet a művész zenei könyvgyűjteményét Sárospatak városának ajándékozta. A gazdag anyag a kollégium nagykönyvtárában kutatható. Béres emlékezetét énekművésze mellett tehát képzőművészeti gyűjteménye is hordozza.

Nyelvemlékünk, az Érdy-kódex

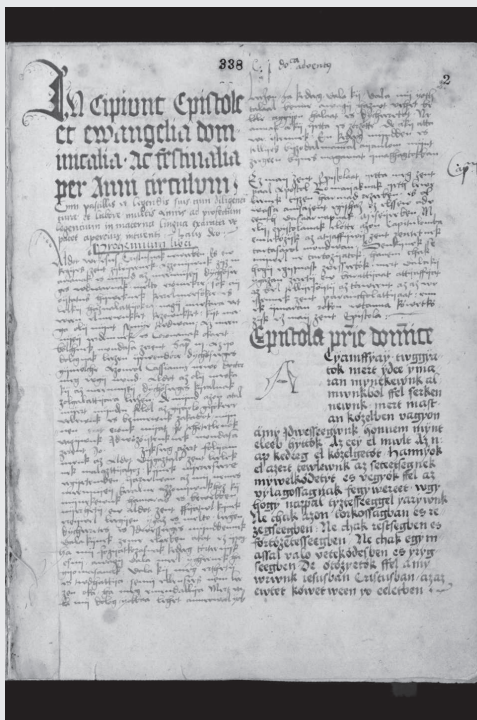
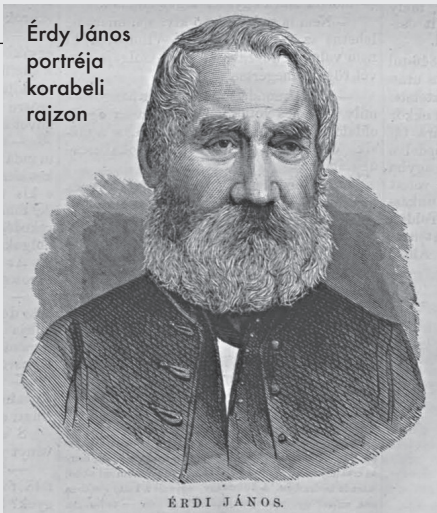
A kódex különös történetével *Korondi Ágnes*, az MTA–OSZK Res Libraria Hungariae kutatócsoport munkatársa jóvoltából találkozhatunk az OSZK online oldalain.

Százötven éve, 1871. május 9-én hunyt el a neves régész, történész, numizmatikus, a Nemzeti Múzeum régiségtárának egykori őre, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, Érdy János, akinek nevét méltán viseli az egyik jelentős középkori magyar nyelvemlékünk. Am Érdy János neve lassan csak a tudománytörténeti munkák lapjairól köszönne vissza, ha akadémikustársa, a *magyar irodalomtörténetírás atyjának* nevezett Toldy Ferenc el nem nevezi róla az egyik legértékesebb magyar nyelvemlékkódexet, az 1526 körül a lövöldi karthauzi kolostorban másolt prédikáció- és legendagyűjteményt, amelyet ma az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára őriz.

A kódex a késő középkori magyar nyelvű kolostori irodalom egyik legtudatosabban felépített szerkesztménye. Latin prológusa a magyar irodalom első tudatos írói programja, amelyben a gyűjtemény fordítója és összeállítója, a Karthauzi Névtelenként számontartott ismeretlen néma barát nemcsak azt fejt ki, hogy a „a veszedelmes lutheri eretnokség” ellen kíván „népnyelven való alkotással új lelki táplálékot” nyújtani, hanem az anyanyelvű bibliafordítások fontosságát is hangsúlyozza, és saját biblia- és prédikációfordító módszereiről is szót ejt.

„Szent magambaszállással töprengtem el azon, hogy míg a más nyelveket beszélő népeknek többnyire teljes anyanyelvre fordított Bibliájuk van – gondoljunk csak a németre, csehre, franciára vagy itt a közelünkben a szláv nyelvre, melyre az isteni Jeromos nemcsak a Bibliát magát, hanem héber, görög és latin szövegek alapján új betűkkel a teljes liturgiát is csodálatos műértéssel átültette, s másoknál is ezt lehet tapasztalni –, addig a mi műveletlen és faragatlan magyar népiünket nem harmatozta be ily kegyelem, hogy – akár csak vázlatok formájában is – effajta érdemekkel dicsekedhessék. [...] Újfajta írási, kifejezési és tanítási módszerrel, elismert egyházdoktorok műveiből és a Szentírás legtisztább forrásából merítve, keveset ugyan, de hiteles szövegeket [ültettem át] latinból a mi népnyelvünkre. Szóról szóra [fordítottam le] az episztolákat és az evangéli-

Érdy János portréja korabeli rajzon

umokat az év összes vasárnapjaira s a szentek ünnepeire magyarázatokkal, példákkal és nagyon hasznos tanulságokkal vagy példázatokkal, a mindkét nembeli egyszerűbb testvérek és a latinban kevésbé jártas ifjak számára. E szent együgyű testvéreknek és nővéreknek is legyen mindez hozzáférhető, hogy nagy és kis ünnepeken mintegy tanulva, a szentbeszéd és az olvasmány idejét hasznosabban tölthessék el.” (Madas Edit fordítása)

A 338 levélnyi, valószínűleg felolvasásra és nem elmondásra készült beszédgyűjtemény a teljes egyházi év vásár- és ünnepnapjaira kívánt olvasmányokkal szolgálni. Az egyes alkalmakra előírt bibliai episztola- és evangéliumrészek fordítását különböző, a korban népszerű latin prédikációszerzők (köztük a magyar obszerváns ferences barát, Temesvári Pelbárt) szövegeinek a célközönség igényeit figyelembe vevő fordításával-átdolgozásával és egybeszerkesztésével (kompilálásával) egészítette ki a Névtelen. Míg a szentek ünnepeire szánt, a magyar szentek legendáit is tartalmazó *De sanctis* rész teljes egészében elkészült, a vasárnapi *De tempore* sorozat a nagybajtól megszakadt, s a kódex díszítése is befejezet-

III. Béla és felesége, Châtillon Anna királyné sírjában talált tárgyi leletek

Az Érdy-kódex magyar előszava és az episztolák kezdete

Érdy János Erdély-érmei

lenül maradt. Ennek az oka ismeretlen, akárcsak a kézirat sorsa a XIX. századig, amikor felbukkant a nagyszombati papnevelő intézet könyvtárában.

A kódex első modern kori említése egy német nyelvű pesti újság, az *Ofner Pester Zeitung* hasábjain tűnt fel (1814), ahol megemlíti, hogy a papnevelde a Nemzeti Múzeumnak adományozta az értékes kötetet. Első tudományos ismertetése a *Tudománytár* 1834/1-es számában, valamint a belőle ugyanitt közzétett első szöveggözlés (*Szent László legendája*) és hasonmásoldal viszont Érdy Jánosnak köszönhető, aki felbukkanási helye alapján még *Nagyszombati Codex*ként hivatkozik rá.

További részletek az OSZK online oldalain olvashatók.

(Az OSZK online tanulmányanyagaiból összeállította: Sághy Ildikó)

* Az *ex libris*, magyarul könyvjegye a könyv tulajdonosát megjelölő, gyakran művészi kivitelű kisméretű grafika, melyet rendszerint a könyv kötéstáblájának belső oldalára ragasztottak.